

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 11271

YOSEF OPATOSHUS GANG

B. Rivkin

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

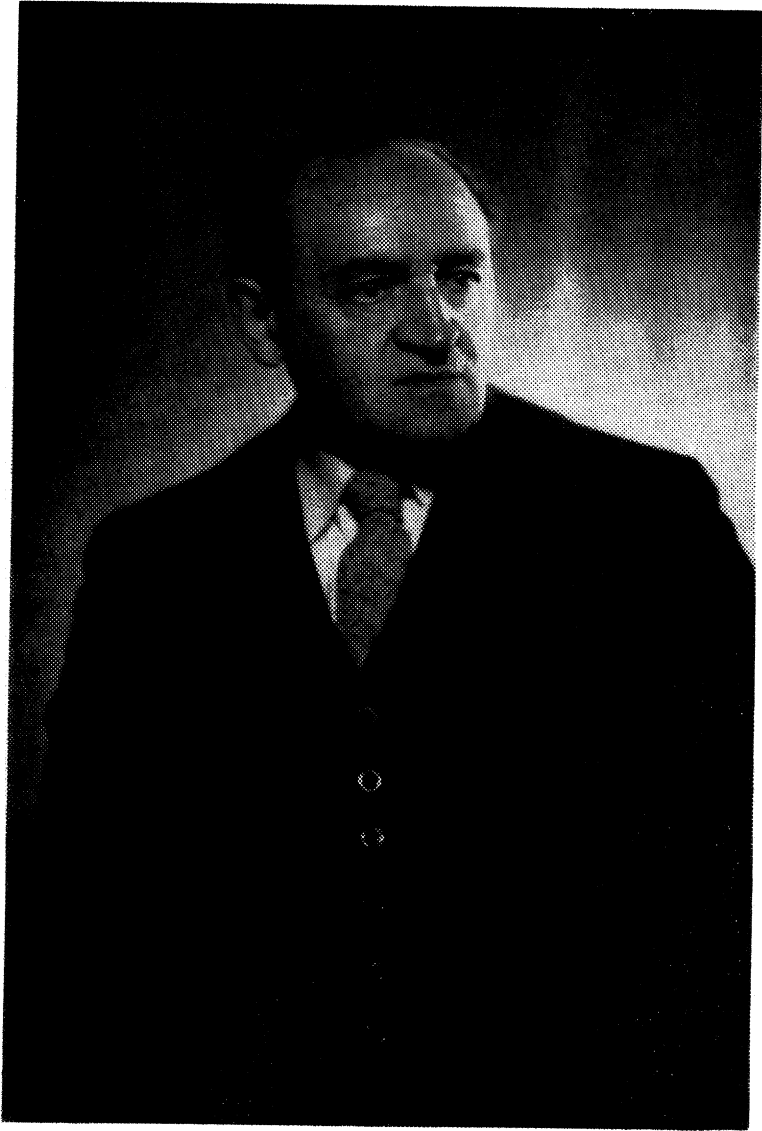
The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ב. ריוויזין

יוסף
אפאטאישום
גאנג

פארלאג: גרשון פאמערמאן עסיי ביבליאטעק ■ טאראנטע, קאנאדע

יוסף אפאטאשו

י א פ א ט א ש ו
(ביאגראפיע־דאטעס)

1) כ'בין געבוירן געוואָרן אין סטופסקער וואָלד, הינטער מלאָווע, אין נײַטל, דעם 24־טן דעצעמבער, 1886.

(כ'האָב אָנגעשריבן אַ צענדליק דערציילונגען: „ניטל“, „אין דער נאכט פון נײַטל“.)

2) כ'הייס: יוסף מאיר אַפאָטאָווסקי.

יוסף — נאָך מיין טאָטעס זיידע פון דער מוטערס צד, ר' יוסף טוכענדלער.

מאיר — נאָך מיינס אָן עלטער־עלטער זיידע, דער לאַסקער רב, ר' מאיר בר' אליקום געץ, וואָס האָט אָנגעשריבן די הקדמה צו זיין פאָטערס ספר: „שו"ת אבן השהם“. אין 1886, ווען איך בין געבוירן געוואָרן איז פונקט געווען 200 יאָר פון ר' מאירס געבורט.

אַפאָטאָווסקי — איינער פון מיינע זיידעס, ר' אליקום געץ, איז געווען אַן אפּטער איידעם (אן ערך 1785) — אפּט־אַפּאָטאָו — דערפון דער נאָמען אַפּאָטאָווסקי.

3) אַז כ'בין אַלט געוואָרן 5 יאָר, אין 1891, זענען מיינע עלטערן אַוועק פון סטופסקער וואָלד און האָבן זיך קריק באַזעצט אין מלאָווע. מיין פאָטער האָט געהאַנדלט מיט וואָלד.

14x6x8

11/22 1933

1x / 11 1933

(4) מיין פאטער — דוד אַפאטאָווסקי.

(5) מיין מוטער — נאַנטשע (פון דער היים דאַמבקעוויטש).

(6) מינע צוויי עלטערע ברידער — משה, געבוירן 1880, און פייול־שרגא — 1883, ביידע זענען אומגעקומען מיט זייערע משפחות אין קאַנצענטראַציע לאַגערן.

(7) מיין פאטער, געבוירן 1858, אַ למדן און אַ משכיל, האָט געשריבן העברעאישע לידער. אַלע העברעאישע שירים אין מינע כתבים זענען זיינע. ער איז געווען פון די ערשטע טעטיקע חובבי־ציון. ער האָט געצויגן זיין אַפּשטאַם פון ר' מאיר פון טאַנהויזן, מיטל פראַנקאַניע (1530). דאָס האָב איך באַשריבן אין דער דערציילונג: „אַ שבת נאַכמיטאַג“ — (ווען פוילן איז געפאַלן, זייט 214), אין 1906 איז מיין פאטער געקומען קיין ניו־יארק. געשטאַרבן איז ער אין 1912 („טויט“, באַנד 8, זייט 81).

(8) מיין מוטער, נאַנטשע, שטאַמט פון וואַלד־ייִדן. איר פאטער, אברהם דאַמבקעוויטש, אַ רייכער אַרענדאַר, האָט נישט געקאַנט שרייבן. איך מאַל אים אין מיין דערציילונג: „אין זשוונדיקע רעגנס“, (ווען פוילן איז געפאַלן, זייט 208). מיין מוטער האָט יעדן שבת געלייענט די סדרה אין פויליש, אין צילקאָוס תנ״ך איבערזעצונג.

9) כ'האב כמעט אין קיין חדר נישט געלערנט. כ'האב געהאט אן עברי מלמד און א חומש מלמד, א ליטוואק, וועמען דער טאטע האט אראפגעבראכט פון ווארשע. ווען כ'בין אָנגעקומען אין דער רוסישער פּאָלק-שול, האָב איך שוין געלערנט ביים טאטן, געלערנט העברעאיש און תנ"ך. צו צוועלף יאָר האָב איך געענדיקט די רוסישע פּאָלק-שול. דער טאטע האָט מיט מיר גענומען לערנען גמרא, מיט מיר און מיט מיין ברודער פייוועש. אי זומער, אי ווינטער, זענען מיר זעקס פּאַרטאָג שוין געזעסן און געלערנט. צו פערצן יאָר האָבן מיר שוין געלערנט „מורה־נבוכים“, דעם „כוזרי“, געקאָנט אַ שטיקל אבן־עזרא. צו פופצן יאָר בין איך אָנגעקומען אין וואַרשע אין אַ האַנדל־שול. מיין ברודער פייוויש, וואָס איז שוין דעמאָלט געווען אין אַדעס אויף לערער־קורסן, האָט געשריבן לידער אין דערצייילונגען. ער האָט געשריבן אין יידיש און אין העברעאיש. די העברעאישע דערצייילונגען האָבן זיך געדרוקט אין לאַנדאָן, אין סובאַלסקייס „היהודי“. איך האָב דעמאָלט נאָך נישט געשריבן. איך האָב אַ סך געלייענט. מיין פאָטערס העברעאישע ביבליאָטעק האָב איך געקאָנט אויף אויסווייניק. געווען פּאַרליבט בין איך אין בערדיטשעווסקיין, אין פּרען. געקאָנט האָב איך שוין די פּוילישע ליטעראַטור, די רוסישע. סוף־1905 בין איך אַוועק קיין נאַנסי, פּראַנקרייך. כ'בין אָנגע־קומען אויפן פּאָליטעכניקום, האָב גענומען לערנען אויף אינזשינער. סוף 1906 בין איך קריק געקומען קיין פּוילן, נישט געהאט קיין מיט־לען צו שטודירן. דעמאָלט האָב איך אָנגעשריבן מיין ערשטע דער־צייילונג: „אויף יענער זייט בריק“, און בין אַוועק מיט דער דערציי־לונג צו י. ל. פּרען. כ'האָב עס באַשריבן אינעם אַרטיקל: „ווי כ'האָב

י. ל. פרצן געזען (זאמלבוך — י. ל. פרץ, ליטערארישער פארלאג, ניו-
יארק, 1915, זייט 43).

דעם עלפטן מערץ 1907 בין איך אָנגעקומען מיט דער שיף
Trave (טראַווע) קיין ניו-יאַרק. דאָ האָב איך געאַרבעט אין שע-
פער, פּונאַנדערגעטראָגן צייטונגען (מיין ראַמאַן: „פּון ניו-יאַרקער גע-
טאָ“). אָנגעקומען אין קופּער-יוניאָן אויף אינזשינער.

אין 1910 האָב איך אָפּגעדרוקט אַ צווייטן וואַריאַנט פּון מיין
ערשטער נישט געדרוקטער דערציילונג „אויף יענער זייט בריק“,
(זאמלבוך: „ליטעראַטור 2“). אין 1912 האָט זיך מיין: „אַ ראַמאַן פּון
אַ פּערד-גנב“, געדרוקט אין זאמלבוך: „שריפטן“ 1. אין 1913 — „מאַ-
ריס און זיין זון פיליפ“, „שריפטן“ 2. ס'זעלבע יאָר בין איך אַוועק פּון
די „שריפטן“ און האָב אַרויסגעגעבן דאָס זאמלבוך: „די נייע היים“,
1914, וואו מיין ראַמאַן „פּון ניו-יאַרקער-געטאָ“ איז געדרוקט.

מיין ערשט בוך איז געווען: „אַ ראַמאַן פּון אַ פּערד-גנב און אַנ-
דערע דערציילונגען“, ליטעראַרישער פארלאג, 1917, זייטן — 266.
ס'צווייטע בוך — „אונטערוועלט“, ליטעראַרישער פארלאג, נ. י. 1918,
זייטן — 210.

יוסף אַפּאַטאַשו

ניו-יאַרק, אָנהייב יאָנואַר, 1948

ברוך ריווקין
(ברוך אברהם וויינריבע)
1883 — 1945

ד' י כמו-טעריטאָריע-אילוויזיע — נאָך פרצן מעגן
מיר זי אַזוי אַנרופן — האָט אַריבערגעוואַנדערט
קיין אַמעריקע, און האָט גענומען דאָ אַרבעטן, מיט אַ
נפּקא-מינה, נאַטירלעך: — אין נייע פאַרוואַנדלונג-
גען.

לכתחילה איז זי דאָ נישט געווען בנמצא. ווייל
דאָ איז נישט געווען קיין יידישע עדה, קיין כנסת-
ישראל, וועלכע זאָל זי אַרויספאַדערן. אָבער לייע-
נערשאַפט איז דאָ געווען. פּראָלעטאַרישע שעפּער
זענען דאָ געווען — עס האָט זיך געדוכט, אַז דאָס
גאַנצע יידישע פּאָלק וועט זיך פּראָלעטאַריזירן אין
די שניידער-שעפּער—און אַ סאַציאַליסטישע פירער-
שאַפט איז געווען, וואָס האָט געגלייבט באמונה-
שלמה, אַז נאָך פינף און צוואַנציק יאָר וועט דאָס
שניידער-פּאָלק פאַרגעסן יידיש. איז פאַר אַ וויילע
נאָר יידישע ליטעראַטור.

וואָס פאַר אַ טובה אַזאָ גלויבן האָט געבראַכט
דער יידישער ליטעראַטור ווייסן מיר שוין. עס האָט
געדאַרפט קומען די מרידה פון די „יונגע“ זי אַפּצו-
ראַטעווען. דעמאָלט האָט זי זיך באַוויזן — די כמו-

טעריטאָריע-אילוויזיע. ווייל יעדן פרימאָרגן פלעגן אַ מיליאָן יידן זיך אויפכאַפן מיט דעם פריילעכן גע-פיל: אַזויפיל יידן! אַ גאַנצע יידישע מדינה! — און אַזויפיל יוגנט צווישן דעם מיליאָן, אַ צעבונטעוועטע פון דער רעוואָלוציע, אַן אויפגעוועקטע צו ליטעראַ-טור. און די „יונגע“ זענען געווען אַ טייל פון איר. דעמאָלט איז זי געקומען די אילוויזיע אויף אַלעם פאַר-טיקן.

און ווי איר שטייגער איז, האָט זי געבראַכט מיט זיך אַ ליטעראַטור-אויפלעבונג. זי האָט אָנגעשפּאַנט די געמיטער פון די „יונגע“ מיט שעפּערישן דראַנג ביז צום עקספּלאָדירן — און מאַני לייב איז געווען דער ערשטער צו עקספּלאָדירן מיט זיינע עלף לידער אין זאַמלבוך „ליטעראַטור“, — די לידער, וואָס האָבן געשאַפן מאַני לייבן, וואָלט איך על-פי-ישר גע-דאַרפט אָנהייבן מיט אים. אָבער — איך וועל נאָכ-פּאַלגן די פּאַרוואַנדלונגען פון דער כּמו-טעריטאָריע-אילוויזיע אין אַמעריקע, און — יוסף אַפּאַטאַשו איז געווען דער יעניקער, וועלכער האָט דער ערשטער זי פּאַרוואַנדלט — מאַטעריאַליזירט אין אַ טעריטאָ-ריע — און כאַראַקטעריסטיש פאַר אַמעריקע — גלייך

אַראָפּגענידערט פון דער טעריטאָריע של-מעלה צו דער טעריטאָריע של-מטה, און מען קאָן זי שטודירן ווי אַ נאַטירלעכע דערשיינונג. ווער עס צווייפלט נאָך, אַז די ייִדישע ליטעראַטור גייט אויף דר. זשיטלאָווס-קיס וועגן — צום טעריטאָריאַליזם — זאָל לייענען אַפּאַטאַשון. נאָר נישט מיט אַמאָל האָט ער זיך אוועק-געזעצט שרייבן די „פוילישע וועלדער“. אַנגעהויבן האָט ער, ווי אַלע „יונגע“, דווקא מיט אַ פּראָטעסט קעגן דער צוגעדיכטער ייִדישקייט פון די העלדן און פּערסאָנאַזשן פון דער יענע-זייטיקער ייִדישער ליטעראַטור, די ווערק פון י. ל. פּרצן איינגעשלאָסן.

ביי אַפּאַטאַשון איז עס נאָך געווען אַ ספּעציעלער פּראָטעסט קעגן ספר, וואָס דאָס האָט ער באַ-וויון מיט דעם אויסוואַל פון זיינע ערשטע העלדן. נישט ספר-ייִדן, נישט באַנק-קוועטשער, וואָס האַלטן זייערע בלאַטן איינגעקלעמט צווישן די טאַוולען פון די גמראַים, נאָר דווקא אונטערוועלט-מענטשן, קונ-צענמאַכערס, פּערד-גנבים, קאַנטראַבאַנדיסטן, וואָס מען זאָל אָפּגילטן, וועלן זיי אין אַ ספר נישט אַרייַן-קוקן, און וואָס די יוכע פון תּאוּוה בושעוועט אין זיי אַזוי שטאַרק, אַז ווען זיי ווערן פאַרכאַפט פון איר,

פילן זיי נישט די ערד אונטער זיך — פליען זיי אויף פערד און שפרינגען אויף שטריק, רויט-בלוט. האָט ער זיך צעשריען מיט זיין פען, נישט אַ בלאַס וואָס סערל, וואָס האָט זיך דורכגעצויגן דורך שטח. אין זיין משפחה האָט ער געהאַט ביידע מינים יידן: גמרא-יידן און וואָלד-יידן, וועלכע האָבן זיך משדך געווען; איז ער אַליין געשפּאַלטן געווען אויף אויבער-וועלט און אונטערוועלט. האָט ער אין זיין יוגנט-פּראָטעסט זיך געשטעלט אויפן צד פון די וואָלד-יונגען, וועל-כע זענען געווען שמעלקעס מיט פּערד-הענדלער, שמעלקעס מיט פּערד-גנבים, שמעלקעס מיט קונצענ-מאַכער און מיט דער גאַנצער אונטערוועלט.

געגעבן די בכורה דעם אונטערוועלט-העלד — זיכער אונטער דער השפעה פון דער דעמאָלט-הערשנדיקער אין דער וועלט-ליטעראַטור טענדענץ צו רעאליסטישער ראַמאַנטיק — האָט ער מיט הנאה געחזקט איבער דעם בוך-אינטעליגענט, וואָס דער-שטיקט כלומרשט זיינע גלוסטן, כדי ערגעץ-וואו צו געבן זיי אַ געהיימען אויסוועג דורך עפעס אַ פאַר-קריפּלונג. האָט אים הנאה געטאָן אַריינצולייענען אונטערוועלט-מענטשן אין דעם כלומרשטן אויבער-

וועלט-מענטש — אויסצושפירן טריפענע תאוות אין פרומער פארשטעלעניש פון צדיק. און עס האָט אים הנאה געטאָן צו שילדערן די פרוי-כשרע טויב — ווי זי צאָפלט זיך אין אַנטציקונג אין די קלויען פון אַ רויב-פויגל. און נאָך מער נחת האָט ער געשעפּט פון שילדערן קינדער-ליבעס, וואו די דערוועאַכנדי-קע געשלעכטלעכקייט איבערזעצט זיך אַזוי חנעוו-דיק, אַן שום ריס, אין שפראַצנדיקן ליבע-חלום.

דאָס איז דער שטאַף פון זיינע ערשטע דער-ציילונגען פון היימישן לעבן. אין זיין ערשטער דער-ציילונג „אויף יענער זייט בריק“ האָבן מיר זיי שוין אַלע: אַ קונצענמאַכער איז דאָ, און אַ גוי, וואָס וואָלגערט זיך צווישן געפענגעניש, שענק און ריב-שטאַק, און אַ מיידל איז דאָ, וואָס איז ספּק טענצערין ספּק גאַס-מיידל, אַבער אַ מיידל — אַ ברען, און אַ ווייב איז דאָ, וואָס פאַר אייפּערזיכט, וואָס דער מאַן ציט זיך צו דער מויד, איז זי יוצא מיטן גוי, און אַ יינגעלע איז דאָ, וואָס קוקט זיך צו דעם אַלעמען צו מיט זשאַדנע אויגן, און גייט שוין אין זיינע חלומות אין טאַטנס פוסטריט.

די פיר-פינף העלדן פון דער דערציילונג זיינען זיין אריגענעלער פארמעגן — ער וועט זיי אריבער-טראגן קיין אמעריקע און אין פארשיידענע גלגולים זיי דערפירן אזוי ביז צו דער „טענצערין“. אפאטא-שום גרונט-אייגנשאפט איז שוין דא — האסטיקייט, אבער ער האט נאך קיין קאנטראל נישט איבער איר. ער לויפט נאך די העלדן זיינע, זיי יאגן אים אריבער. אין „ראמאן פון א פערד-גנב“ איז ער שוין אויפן פערד, און גאלאפירט מיט די העלדן צוזאמען אין איין טעמפ אויפגעהויבענער פון דער ערד, געליי-טערטער. אן אויבערוועלט-שיינקייט-שלייער ארויפ-געווארפן אויף אונטערוועלט-תאוה-גערודער; א חלום-ווינט אויף דער זודיקער פארע. פאנטאזירנ-דיקע תאוה — א צוזאג, אז ער וועט באלד ארויפ-קלעטערן צו דער אויבערוועלט. דער סוזשעט איז א קאמבינאציע פון ביידע וועלטן: אן איידל באלע-באטיש מיידל פארכישופט דעם דריסטעסטן פון די פערד-גנבים און ווערט פון אים פארכישופט.

ער האט אראפגעבראכט גארקין מיט האמסור-נען קיין אמעריקע און געהייסן זיי קוקן מיט זיינע אויגן אויף מלאווע. גארקיס געוועזענע מענטשן

האַבן געלייענט האַמסונס „פּאַן“ אין אַפּאַטאַשוס
ייִדיש. איז אַרויסגעקומען דערפּון אַזאַ פּאַרכאַפּן-
דיקע מעשה, וואָס די ייִדישע לייענער פּון גאַרקין און
האַמסונען האָט זיך נישט געחלומט.

בלויז אַ פּערטל דערפּון איז השּפּעה. דריי
פּערטל איז געווען זיין פּערזענלעכער פּאַרמעגן, גע-
ירשנטע פּסיכאָ-פּיזאָלאָגיע.

די קרייציקונג פּון צוויי בלוט-שטראָמען אין אים
איז געווען דער הויפּט-מאַטיוו, וואָס האָט זיך גער-
דערט אין אַפּאַטאַשוס צאַפּלדיקסטן שאַפּונגס-אַדער.
בלוט-מישונג צווישן רייך און אַרעם, צווישן אַלט און
יונג, באַהאַלטענערהייט צווישן ייד און גויע און
צווישן כשרער צנואה און אונטערוועלט-העלד.

ער האָט געהאַנדלט לויט דעם געבאַט, וואָס די
„יונגע“ האַבן פּראַקלאַמירט, אַז שאַפּן דאַרף אַ
שריפּטשטעלער פּון זיין פּערזענלעכן פּאַרמעגן, וואָס
דאָס איז געווען אַזאַ נייעס דאָ, אַז מען האָט זיי דער-
פּאַר אַ צונאַמען געגעבן „אינדיווידואַליסטן“, און נאָך
ערגער „דעקאָדענטן“.

ער וועט אָבער אינגיכן אָפּוואַרפן די השפעה און
אָפּשטעלן וועט זיך אים אַן עיקר, וואָס ער וועט מיט-
נעמען אין זיינע שפּעטערדיקע ווערק.

ביידע העלפטן פון זיין פאַרמעגן זיינען אַרומ-
גענומען געווען מיט איין וויקלשנור-כישוף. כישוף
פון לייב און כישוף פון נשמה; דער פרומער כישוף
פון דער שטילער פרוי און דער טריפענער כישוף
פון וואַלד-מיידל; און דער פאַרבלענדעניש-כישוף פון
קונצנמאַכעריי, דער אבערגלויבישער-כישוף פון אָפּ-
שפרעכעניש און בלייגוס, דער חסידישער כישוף פון
שמות און צירופים — און דער מיסטישער כישוף,
וואָס ווערט געפראַוועט מיט דער הילף פון געשפּענט-
טער און פון די אַלע סאַרטן כישוף און זייערע מיס-
טערס, פון די מכשפים און מכשפות, פון די קונצנ-
מאַכער, טענצערינס, רביים און גייסטערזעער וועט
שפּעטער, אין אָפּאַטאַשוס וויטערדיקע ווערק, אַ לי-
ניע געצויגן ווערן צו די מאַדערנע מכשפים-פּאַנטאַ-
זיאַרן, רעוואַלוציאַנערן, פּאַעטן, אַקטיאָרן און אַלער-
ליי קינסטלער.

מיר קאַנען שוין פון זיינע ערשטע ווערק כאַ-
ראַקטעריזירן זיין סטיל און זיין מאַנער אין כאַראַק-
טער-שילדערונג.

ווייל ער האָט געלייענט דעם מענטשן פון צוויי
 פלאַכן מיטאַמאַל — דעם אונטערמענטשן און דעם
 אויבערמענטשן, האָט זיין פען געוואונען אַ טאַפלטע
 באַוועגלעכקייט, אַ יאַגנדיקע אימפעטיקייט. עס טוט
 זיך, האַנדלט זיך ביי אים, אין אַ קורצן אָפּגעהאַקטן
 זאַץ, אַ זאַץ אין אַ זאַץ, און יעדער זאַץ דערציילט.
 אַ כאַראַקטער-שטריך ווערט נישט באַשריבן, נאָר
 דערציילט. אפילו אַרט ווערט דערציילט. ער לויפט
 שנעל, שנעל האַנדלענדיק, פון פונקט צו פונקט, ביז
 ער דעקט דעם גאַנצן שטח. פון צייט ווערט אַרט.
 דעם רבס קאַפּ האָט געוואונען אַלץ מער קאַנטראַל
 איבער דעם וואַלד-יידן דעם דערציילער, אַבער דער
 פּרינציפּ איז געבליבן: פון צייט — אַרט. אַזוי בויט
 ער אויך זיין דערציילונג. אַזוי איז אויך אויפגע-
 בויט דער ראַמאַן „די פּוילישע וועלדער“: דורכגע-
 לאַפּן דורך אַ שטרעקע אין צייט און עס איז געוואָרן
 דער אַרט — פּוילן.

און דורך דעם זעלביקן פּראַצעס פון שפּאַלטן
 דעם מענטשן אויף צוויי פּלאַכן, האָט ער זיך אויס-
 געאַרבעט אַ מעטאָד פון, אַזוי צו זאַגן, סוביעקטיווער
 אַביעקטיוויטעט — די אינטימע סעקרעטן, וואָס ער

געפינט אין זיך, שניידט ער אויגנבליקלעך אַרויס
מיט אַ שאַרפן לאַנצעט און טוט עס קאַלטבלוטיק
אַביעקטיוו אַריין אין זיינע העלדן — און סוביעקטיוו-
וויטעט ווערט אַביעקטיוויטעט.

אויסגעליידיקט זיך פון זיין היימישן פאַרמעגן
קערט אַפּאַטאַשו זיך אום קיין ניו-יאָרק, אַבער דעם
שטאָף — דעם אַלפּויליש ייִדישן אונטערוועלט-
מענטש — וואַרפט ער נישט אַוועק. ער דאַרף אים
פּערזענלעך מער נישט האַבן, אַבער ער קאַן אים צו-
ניץ קומען צו דער אַרבעט. ווי דער כלל איז אין
דער ליטעראַטור, האָט דער שטאָף אים שוין געגעבן
זיין אינסטרומענט. סיי-ווי מעסט יעדער מענטש אַ
צווייטן מיט זיין אייגענער מאָס — דאָס הייסט מיט
זיין אייגענעם שטאָף — יעדן פרעמדן מענטשן, און
טרעפט נישט שלעכט. און אַ שריפטשטעלער אַ רוס
קאַן נעמען זיין רוס און אַפּמעסטן מיט אים דעם
אַמעריקאַנער און כאַפן דעם מהות מענטשן אין
אים.

האַט אַפּאַטאַשו מיט זיין שטאָף-אינסטרומענט
זיך אַוועקגעלאָזט אין זיין ערשטער אויספאַרשונג-

עקספעדיציע אין דעם יידישן לעבן פון אמעריקע.

דער שטאַף-אינסטרומענט, וואָס שניידט אונטער-
מענטש-פּאַסן פון מענטשן, פלינק, אימפעטיק, אַביעק-
טיווירנדיק סוביעקטיווע סעקרעטן — ווען אָנגע-
ווענדט אויף אמעריקע — האָט תיכף געגעבן אַ רייכן
רעזולטאַט, עס האָט אויפגעדעקט אַ פּלאַסט פון
יידישן לעבן דאָ אין לאַנד—די האַלבע אונטערוועלט,
וואָס קלעפט צו געוויסע יידישע פרנסות, וואָס אויב
זי איז פריער געווען נישט אינגאַנצן פאַרהוילן, האָט
זי אָבער געפונען אַ גאַנץ בלאַסע אָפּשפיגלונג אין
דער עלטערער יידישער ליטעראַטור. פריער איז
עס געווען בלויז גענגסטער-שאַבלאַן, קאַפּירט פון
דער קרימינעלער צייטונגס-כראַניק. דאָ, ביי אָפּאַ-
טאַשון, איז עס געווען אַ קווער-שניט דורכן שמעליך-
טאַפּ, וואָס האָט געוויזן די קרייציקונג פון די איינ-
פלוסן, וואָס די פּיל-פעלקערלעכע עלעמענטן, וואָס
שטעלן צונויף אמעריקע, האָבן איינע אויף די אַנ-
דערע, בעת זיי גייען דורך דעם ערשטן שמעליך, דער
ערשטער יידישער רויער עלעמענט איז אין אַן אויפ-
געלייזטן צושטאַנד. אַלע פּריערדיקע מאַראַלישע
בינדונגען, וואָס האָבן צוזאַמענגעהאַלטן זייער

מענטש-כראַקטער, זיינען צעגאַנגען. ביי די עלטע-
 רע איז זייער נאַטור-שטאַף — אַ טייכל פון צעפלאַ-
 סענער תאוה און רשות, וואו עס שווימען אַרום
 רעשטן פון אַמאָליקער גוטסקייט און ערלעכקייט.
 די יינגערע, אַריינכאַפנדיק די ערשטע שאַסן פון
 אַמעריקע, פורעמען שוין געמישטע אַמעריקאַנער
 טיפן. אַט איז אַ מיידל פאַלי, די פאַרוואַנדלטע
 הפקר-מויד פון אַפאַטאַשוס ערשטער היימישער דער-
 ציילונג „אויף יענער זייט בריק“. פילנדיק אַנגע-
 צילעוועט אויף זיך די גלוסטנדיקע בליקן פון יונגע
 מענער פון פאַרשיידענע פעלקער ווערט זי אַנגע-
 ברענט מיט לוסט אויסצופראַבירן די ליבע-רייצן פון
 יעדן פון זיי. איז זי אַ שטיק געשלעכט-פאַספאַר,
 וואָס צינדט. אַ פלאַמנדיקע תאוה-צוואַג—טרייבט זי
 צו מעסער-געשלעגן און פאַרברעכנס. דער שוואונג
 פון אַמעריקע האַט לויזגעריסן אַלע זייערע חיהשע
 אינסטינקטן. אַט איז אַן אינטעליגענט פון דער היים,
 יועלכער איז דורך אַט דער פאַלי פאַרווילדעוועט
 געוואָרן. איצט איז ער אין דער סטאַדיע פון אַ פי-
 לאַזאַפירנדיקן וואַגאַבונד. און גאַר גיך וועט ער
 ווערן דער אַנפירער פון אַ גאַנצער גענגסטער-באַנ-
 דע. אַט איז דער פאַרוואַנדלטער קונצנמאַכער פון

זיין ערשטער היימישער דערציילונג — אַ נישט דער-
פאַרענער, אַדער געוועזענער אַקטיאָר — וואָס אַנ-
שטאַט צו גיין איבער דראָטן, גייט ער דורך די טע-
געמענטס, אויסשפילנדיק ליבע-קאַמעדיעס, און
מאַכט חורבן אין פאַמיליען-הייזער. אפילו די ליבע
פון צעניעריקע קינדער לאַזט שוין פאַרויסשפירן אַ
קינפטיקן אמעריקאַנער ראַמאַז — דער העלד וועט
זיך לאַזן אין אַוואַנטורעס, וועט געווינען רייכטום, כדי
צו געווינען זיין „סוויטהאַרט“.

און ווען אַפאַטאַשו האָט זיין פאַרשונג-אינסטרו-
מענט, וואָס גראַבט אויס דאָס אונטערוועלטיקע אין
מענטשן, אַנגעשטעלט אויף אַ קלאַס העכער — העב-
רייאישע לערער — האָט ער נאָך אַמאַל אויפגעעפנט
אַ קרומע אַפּשפיגלונג פון אמעריקע, ווי זי האָט זיך
דורכגעבראַכן דורכן אימיגראַנט-אינטעליגענט; די
ווערים, וואָס צעפרעסן אַ היימישן כאַראַקטער זיינען
דאָ געוואָרן אַנגעלאָפּן, אַנגעצויגן און אַנגעשפּאַנט —
צו דינען פאַר די הויפט-פרוּזשינעס פון אַ כאַראַק-
טער-אַפּאַראַט, וואָס זיכערט דערפאַלג. אַ פאַרויס-
כאַפונג פון אינטעליגענט-קאַריעריסט, פון אינטעלי-
גענט-פאַליטישן.

האַט זיך אַרויסגעשטעלט די גרויסע נפקא-מינה
צווישן די עלטערע שרייבער און די יונגע אין זייער
צוגאַנג צום היגן יידישן לעבן. אוודאי האַט די
עלטערע ליטעראַטור זיך אָפגעגעבן מיט שילדערונג
פון היגן יידישן לעבן — די סקיצע, די דערציילונג,
שפעטער-צו אויך די לענגערע נאָוועלע, די בעטערע
לעבן-דראַמע האָבן געדינט צו אַט-דעם צוועק. אָבער
דאָס איז געווען אין דער דערפילונג פון עלעמענט-
טאָרן באַרוף פון ליטעראַטור — אויפצולויכטן, וואָס
די אויגן זעען. עס איז געווען אַ מקיים זיין די א-ף-
בית-מצווה פון ליטעראַטור. אַזוי ווי קיין טיפערע
זאַרגן וועגן ליטעראַטור איז ביי די שילדערער נישט
געווען, קיין געדאַנק וועגן דעם מאַרגן פון יידישער
ליטעראַטור אין אַמעריקע — איז עס געווען אַ לי-
טעראַטור פון קורץ-פרייטיק — אַ קורץ-אַטעמדיקע
נאַטוראַליסטישע אָפּפאַטאַגראַפירונג, וואָס נעמט גאַר
נישט איין אויסער דעם לעבנסשטויב פון היינטיקן
טאַג.

אָפּאַטאַשו, באַדינענדיק זיך מיט זיין פוילישן
אונטערוועלט-העלד ווי מיט אַן אינסטרומענט, גראַבט
אַרום דעם „אונטערמענטש“ פון היגן מענטשן, אַנט-

פלעקט די אונטערגרונטן פון כאראקטער. (איך האב אין געדאנק א פאר עלטערע היגע שריפטשטע-לער, וואס האבן האלבוועגס פריער עס אויך געקאנט; שפעטער זיך צוגעלערנט). אפאטאשו הייבט ארויס דעם צוזאמענשפיל פון די יידישע און אמעריקאנישע אייגנארטיקייטן, זייערע קעגנזייטיקע באווירקונגען.

פון אפאטאשוס ערשטע דערציילונג איז דער לייענער באוואוסטזיניקער געווארן וועגן די כוחות, וואס ווירקן אין יידישן לעבן פון אמעריקע. די יידישע אמעריקע איז אריינגעשטעלט געווארן אין דער ליטעראטור. און עס האט זיך אנגעהויבן די ליטערארישע באלאגערונג פון אמעריקע, כדי איינ-צונעמען דאס לאנד פאר דער יידישער ליטעראטור, פאר דעם יידן.

דאס איז געווען נישט-נאר אפאטאשוס פערזענ-לעכער פארדינסט, נאר אויך דער פארדינסט פון דער נייער באשטעלערין אויף יידישע ליטעראטור — די פרישע, מונטערע יוגנט, וועלכע האט זיך פאר-מאסטן אויף דער מדינה, כדי צו מאכן זיך אן ארט אין איר; כדי זיך איינצובירגערן — און די ליטערא-טור האט זיך גענומען איינבירגערן מיט איר. א

גאַנץ נאַטירלעכער פּראָצעס. און אַפּאַטאַשוס מעלה
איז, וואָס ער כאַפט אויף דער ערשטער נאַטירלעכער
ליטעראַטור-פּראָצעסן. ער איז אַן איניציאַטאָר, און
האַט ליב זיך צו פאַרמעסטן. ער האָט שטודירט
אויף אינווייניגער-מעסטער, אָבער פּראַקטיצירט האָט
ער זיין פּראָפעסיע בלויז אין זיין שריפטשטעלעריי.

דאָס האָט זיך געגעבן אין רעזולטאַט פון אַפּאַ-
טאַשוס ערשטן אַריינדרינגען אין אַמעריקע. פאַר
דער צווייטער אַריינדרינגונג האָט ער זיך פון איר
דערווייטערט אויף אַ מהלך — אין רוים און צייט.
אַפּאַטאַשו איז דאָ צוגעקומען דורך פונקט אַזאָ נאָ-
טירלעכן פּראָצעס, בלויז צוהערנדיק זיך צו די מאַ-
נונגען פון זיין באַשטעלערן — דער יוגנט; אַן דער
הילף פון דער פּמליה-של-מעלה און דער טעריטאָ-
ריע-של-מעלה — איז ער דאָ צוגעקומען צו זיין
גרעסטן פאַרמעסט — דעם טעריטאָריע-ראַמאַן.

אַ צוג אין רוים און צייט. „אייננעמען דאָס
לאַנד“ — די אַפענסיווע אויף אַמעריקע — מיינט
נישט דווקא דירעקטע אַטאַקע. עס קאָן אויך מיי-
נען די פאַרפולקאַמונג פון כלי-זין, מיט וועלכן מען

פֿאַרמעסט זיך, די פֿאַרמערונג פֿון דער וואָג און באַ-
טייט פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור, די אויסברייטע-
רונג פֿון איר פֿאַרנעם. און פֿונקט ווי פֿאַר זיין
ערשטן אַריינדרינגען האָט ער זיך באַנוצט מיט אַ
שטאַף-אינסטרומענט, וואָס האָט אים אויסגעשליפֿן
אויף היימישע שילדערונגען, אַזוי האָט ער זיך ווידער
אוועקגעלאָזט אין די היימישע מרחקים אַריינצו-
שליפֿן נייע שאַרפֿקייט אין זיין שטאַף-אינסטרומענט.
פֿון דעם שטאַנדפֿונקט דאַרפֿן די „פוילישע וועלדער“
פֿאַררעכנט ווערן פֿאַר אַ ווערק פֿון פֿאַרמעסטן זיך
מיט אַמעריקע.

דער ראַמאַן האָט אַפֿגעענטפֿערט דעם דראַנג
טעריטאָריע אין דער ייִדישער ליטעראַטור. וואָס
באַטייט עס? און צו וואָס איז עס נויטיק? ליטע-
ראַטור ביי טעריטאָריעלע פעלקער פֿראַדוצירט זיך
פֿון זיך אַליין אין באַפֿרידיקונג פֿון די באַדערפענישן
פֿון דער וואַקסנדיקער צאָל לייענער, וועלכע קומען
צו פֿון זיך אַליין, נישט געבעטענע. אַזאַ ליטעראַטור
דאַרף נישט האָבן קיין קינסטלעכע מיטלען זיך אויפֿ-
צוהאַלטן. און זי איז במילא טעריטאָריעל אין איר
כאַראַקטער; עס וועלן במילא אויפקומען ווערק, וואָס

וועלן געבן דעם צוזאמענהאנג פון די מענטשן.
קלאסן און פאסירונגען אין די ראמען פון טעריטאָ-
ריע.

דאָס אַלץ איז נישט בנמצא ביי אַ טעריטאָריעל-
לאָזן פּאַלק. די ליטעראַטור דאַרף קינסטלעך זיך
באַשאַפֿן אַ טעריטאָריעלן כאַראַקטער און קינסטלעך
אים זען אויפצוהאַלטן, ווייל ליטעראַטור איז באַרופֿן
צו אַרגאַניזירן און צוזאַמענצוהאַלטן דאָס באַוואוסט-
זיין פון אַ פּאַלק. ביי אַ טעריטאָריעלאָזן פּאַלק דאַרף
די קינסטלעך-געשאַפענע טעריטאָריע פאַרבייטן די
פּאַקטישע טעריטאָריע. ליטעראַטור דאַרף געבן דעם
צוזאַמענהאַנג פון מענטשן, קלאַסן און פּאַסירונגען,
ווי דאָס פּאַלק וואַלט געפירט אַ דורכויס זעלבסט-
שטענדיקן לעבן אין אַלע זיינע געזעלשאַפטלעכע
אַספּעקטן.

דאָס לייגט אַרויף אַ גרויסע אַחריות אויף דעם
יידישן שריפטשטעלער. דער נישט-יידישער דאַרף
קייַן זאַרג נישט טראַגן וועגן דעם קיום פון זיין
ליטעראַטור. אויב למשל די אַמעריקאַנער ליטעראַ-
טור זאַל פּלוצלונג אַיינגעטריקנט ווערן אין ניו-יאָרק,

וועלן באַסטאַן, שיקאַגע און קאַליפּאָרניע אונטער-
שיקן אַנשטויסן צו שעפּערישקייט. דער יידישער
שריפטשטעלער דאַרף זיך אליין געבן די אַלע אַנ-
שטויסן. ס'רעדט זיך נאָר אזוי, אז די יוגנט האָט
געמאַנט. קיינער איז נישט געקומען צו אַפּאַטאַשן
קלאַפּן אין טיר. נאָר מען דאַרף האָבן אויסגעציי-
כנטן טאַלאַנט צו הערן, וואָס די יוגנט וואַלט גע-
דאַרפט מאַנען און די ליטעראַטור מאַנט.

און פאַרוואָס זשע נישט קיין אַמעריקאַנעשער,
נאָר אַ פּויליש-יידישער טעריטאָריע-ראַמאַן? אַ גו-
טער אינסטינקט האָט אים אונטערגעזאָגט, אז פּוילן
איז דער ריכטיקער אַרט — די יידישע אַמעריקע
איז דעמאָלט נאָך נישט קיין פּולע צוויי דורות אַלט
געווען.

וואָרים וואָס מיינט ליטעראַטור-טעריטאָריע ביי
אַ פּאַלק, וואָס האָט קיין אייגענע זעלבסטשטענדיקע
טעריטאָריע נישט, און קיין פאַררונדעטע אַפּגעשלאַ-
סענע געזעלשאַפטלעכקייט נישט, וואָס גייט מיט טע-
ריטאָריע? דאַרף צו דעם שטח אין רוים — צו דעם
ישוב — צוגעגעבן ווערן אַ שטיק שטח אין צייט —
אַ געשיכטלעכער פּאַס — אין דעם הינטערגרונט פון

היינט — כדי צו ווייזן די געשיכטלעכע פארוואַרצלטן קייט פון די יידן אין דעם לאַנד, וואָס דינט זיי פאַר אַ ישוב. און פאַר אַזאַ אונטערנעמונג איז דער פּוילישער ייִדישער ישוב גוט צוגעפאַסט. יידן אין פּוילן האָבן שותפותע געשיכטלעכע באַרירונגס-פונקטן מיט די פּאָליאַקן.

אַבער ווי קאָן אַ ייִדיש-פּוילישער טעריטאָריע-ראַמאַן באַפרידיקן דעם טעריטאָריע-דראַנג פון דער ייִדישער ליטעראַטור אין אַמעריקע?

איז די מעשה אין דעם, וואָס דער געפיל פאַר ייִדישער אַלוועלטלעכקייט פאַלט ביים אַמעריקאַנער יידן צונויף מיט זיין צוגעבונדענקייט צום אַרט אַמע-ריקע. אפילו פּוילן געהערט אויך צו זיין אַרט אין אַמעריקע. ווייל די יידן פון אַמעריקע זיינען גע-בונדן אין אַ קרובהשאַפט-בונד מיט די יידן פון אַלע זייערע געבורטס-לענדער. און איין צייט — נאָך דער מלחמה — איז זיי אויסגעקומען צו טראַגן אויף זיך אַ וועלט מיט יידן, און זיי זיינען די מצווה מקיים נאָך עד-היום — איז ביי זיי אַנגעקוואַלן אַ געפיל פון אַלוועלטלעכער ייִדישער סאָלידאַריטעט.

די פוילישע וועלדער נעמען ארום די עפאכע —
זינט די פוילישע חסידות האט זיך שוין אזוי געהאט
באפעסטיקט, אז זי האט שוין געקאנט אנהייבן גיין
בארג אראפ אין ירידה אריין, אן ריזיקע פאר איר עק-
זיסטענץ. מיט אריינגעווארפענע ריקבליקן צו דער
נאפאלאנישער צייט — ביז צום מאמענט, ווען די
יידישע אינטעליגענץ האט געשלאסן איר רעוואלו-
ציאנער-פאטריאטישן שידוך מיט דער פוילישער אינ-
טעליגענץ.

פאר דעם ראמאן האט אפאטאשו זיך אנגעגורט
מיט זיין גאנצן פלייס און וויסן — מיט זיין בא-
האוונטקייט סיי אין דער יידיש-חסידישער געשיכטע
און ליטעראטור און סיי אין דער פוילישער געשיכטע
און ליטעראטור. און אין צוגרייטונג צום ראמאן
האט ער אפילו איבערגעארבעט זיין פארשונגס-מע-
טאד, זיין שפיציקן אינסטרומענט, וואס עגבערט-
גרונטעוועט זיך ביז צום אונטערוועלט-עלעמענט אין
יעדן מענטשן, ווי פרום מאסקירט זיין פנים זאל
נישט זיין. ער האט שוין געקאנט זיין זיכער ביי
זיך, אז דער אינסטרומענט זיינער וועט אים נישט
פארראטן, אז ער קאן זיך פארלאזן אויף אים, וואו

ער וועט זיך קערן און ער וועט שוין זיין אַרבעט
טאָן — אויפגראַבן אונטערוועלט. זיין דורכדרינגן-
דיקע קראַפט, זיין פעאיקייט אַנצוטאַפן דעם טריפע-
נעם ביין אפילו ביים גרעסטן צדיק — וועט שוין
בלייבן זיין קרוין. אין צוטרויען צו זיין אינסטרו-
מענט, האָט ער זיך שוין געקאַנט דערלויבן אַריין-
צוקוקן אין דעם מענטשנס אויבער-וועלט, אין דער
סאַליע, וואוהין די טריפענע אונטערוועלט-אין-
סטינקטן דערגרייכן פאַרוואַנדלטע און פאַרשלייער-
טע, אויסגעפוצטע פאַר אַ טאַניץ-פאַראד פון ליבעס
און חלומות, פון עקסטאַזן און התלהבותן. די אונ-
טערוועלט פון מענטשן שלאַגט אָפּ אין זיין אויבער-
וועלט — אין זיין באַוואוסטזיין — מיט אַפגעשפיגלטן,
פאַרשענערטן שפּיל, וואָס דאַרף געלייענט ווערן ווי
שפיגל-שריפט...

אין צוגרייטונג צו די „פּוילישע וועלדער“
שרייבט אַפאַטאַשו אַ ריי דערצייילונגען, וואו ער
לערנט זיך לייענען די אונטערשריפטן גלייכצייטיק
מיט איר איבערזעצונג אין אויבערשריפט.

„שאַטנס“ — ברודער און שוועסטער, אויסגע-

צערטע און אויסגעצערטלטע אור-אייניקלעך פון די
פראנקיסטן, וואָס זיינען אויפן שוועל פון בלוט-אויס-
מישונג, שרויפן זיך אַריין אין משוגעת, מיט פאַר-
גלאַצטע בליקן צו דער שכינה, כדי זייערע אויגן
זאלן נישט זען, וואָס עס גייט צווישן זיי געשען...

איז אַפּאַטאַשו צוגעקומען צו די „פוילישע
וועלדער“ מיט אַ פאַרטאַפּלטן אינסטרומענט אויך
צו פאַרשן ביידע מענטשישע וועלטן, וואָס דאָס האָט
נאָך באַוועגלעכער און אימפעטיקער געמאַכט זיין
פאַרשערישע זשעדנעקייט, זיין שניידענדיקן שרייב-
מעטאָד. ער האָט באַריידעוודיק געמאַכט די צווייטע
העלפט פון זיין אַפּשטאַמונג — פון רבנישע משפּ-
חות — בעת פריער האָט ער נאָר זיין וואַלד-משפּחה-
דיקייט געלאָזט ריידן דורך זיך.

האַבן מיר דאָ, אין די „פוילישע וועלדער“,
אַרויסגעפירט די גאַנצע יידיש-פוילישע פּאנאראמע
פון אַלע קלאַסן, קרייזן און מנינים יידן, און אַ היפש
ביסל אויך פון די ריין פוילישע מינים: וואַלד-יידן און
וואַלד-גוים, יידישן המון-עם און פויערטום, חסידי-
שע הויפן און שלאַכטשיץ-פויערשע אויפשטאַנדן,

חסידים-סוחרים און פריילעכע קבצנים, וואָס זייער
גאַנצע עשירות איז זייער אמונה אין רבין. און
רבנים — קינפטיקע און אָפּגעזאַנקטע — גיהנמדיק-
פּאַנאַטישע און געהייליקטע אין תּמימות, וואָס גייען
צו זייער זכות דורך זעלבסט-פּייניקונג און קרבן.
מיט דער צענטראַלער טראַגישער פיגור פון מענדל
קאַצקער, אין וועמען די חסידות האָט זיך איבערגע-
בראַכן אויף צו גיין דעם וועג פון ירידה — ווייל צו
הויך איז זיין רבייאישער באַרוף און צו נידעריק איז
די רבייאישע וויהקלעכקייט — דער ניצוץ פון בעל-
שם אין אים קאָן נישט פאַרטראַגן די נאַענטקייט פון
פוילן שטויב, וואָס האָט זיך צוגעקלעפט צו דער
בעל-שם טראַדיציע — אָבער אַ געפּאַנגענער אין זיין
רבייאישן שטול, פאַרמשפט ער זיך צו צענדליקע
יאָרן שווייגן, וואָס ער רייסט איבער פון צייט צו
צייט מיט הימל אויפטרייסלנדיקע פּראָטעסטן. און
מען זעט באַשיינפערלעך, ווי פון אַט-דעם אינער-
לעכן פּאַנאַנדערפאַל פון חסידות נעמט זיך אויס-
טיילן יידישע אינטעליגענץ — זון און איידים, טעכ-
טער און שנוור — פאַר דעם שידוך מיט דער פּויל-
לישער אינטעליגענץ.

אנטקעגן דער היסטארישער געשטאלט פון מענדל קאצקער האט אפאטאשו אוועקגעשטעלט צוויי שפאגל-לייטן אים באשאפענע געשטאלטן — קלענערע אין ראָלע, דערפאַר אפשר סקולפטוריש-בולטערע אין געמעל — די געשטאלט פון „ישראל דער באַרוויסער“, וועלכער פאַרקערפערט דעם פאַ-נאַטישן וואַכנדיקן גזר: חסידות מוז זיין! אַ רבי מוז זיין! און די אייזעלע רבי-געשטאלט פון רבי איטשע, וועלכער ענטפערט גוט-יום-טוב אויף דער פאַלקס-לעכצעניש נאָך עלית-נשמה און התלהבות.

ביידע געהערן שוין איצט צו דער יידישער היסטארישער גאלעריע, ווייל זיי ווערן שוין איבער-געחזרט פון אנדערע.

און יוגנט איז דאָ, פון וועלכער עס שיינן זיך אַרויס אַלע קונפטיקע יידישע מינים — סאַציאליסטן, נאַציאָנאַליסטן, גאַטזוכער, משיחיסטן און פרויען זיי-נען דאָ — ליכטיקע צנוואות, וואָס ציט זיי צו הפקרות, און הפקר-פרויען, וואָס עס ציט זיי צום מיסטישן פאַרגיין זיך אין בלוט-געמיש. דורך די פרויען ווערט דער שידוך צווישן דער יידישער און פוילישער אינ-

טעליגענץ געשלאָסן. מען זעט באַשיינפערלעך ווי
אַזוי עס געשעט: הינטער דעם רוקן פון עלטערן
משכיל שטראַל גיט זיך איבער לייבלעך דורך זיין
פרוי פעליציע דער יידישער משיחזום אין פוילישן
מעסיאַניזם.

זעט מען די פול-דערוואַקסנקייט פון אַפּאַטאַשו:
וואַסער מין אינטעליגענט ס'זאַל אים נישט אַנט-
קעגנקומען, מעסט ער אים אַפּ זיין פולע גרייס און
אַליין בדייבט ער מיט אַ קאַפּ העכער.

און קינדער-ליבעס זיינען פאַראַן מיט וועלכע
אַפּאַטאַשו האָט ליב זיך צו פאַרשיכורן, ווייל קינדער
זיינען געפּעסן, אין וועלכע די ערשטע שטאַפּן פון גע-
שלעכט שמעלצן זיך אויגנבליקלעך איבער אין לי-
בע-פּאַנטאַזיעס. און מיט קינדערשע ליבע-פּאַנטאַ-
זיעס, אין וועלכע וואַלד, און די ווייסל שפּילן אַריין
זייערע לעגענדעס, זיינען פול די ערשטע טיילן פון
ראַמאַן און מיט יוגנט-ליבע-פּאַנטאַזיעס די אַנדערע
טיילן. מיט ליבע-פּאַנטאַזיעס איז אַנגעזאַפּט די
גאַנצע לופט פון ראַמאַן, דאַס איז עס וואָס האַלט
צוזאַמען אלע זיינע טיילן אין איין גאַנצקייט.

און די צווייטע צוזאַמענהאַלטנדיקע קראַפֿט איז
די צענטראַלע פיגור מרדכי, אין וועמען אַפּאַטאַשו
האַט אַביעקטיוויזירט זיך אַליין.

מרדכי איז אומעטום, וואו דער שריפטשטעלער
אַפּאַטאַשו איז פּערזענלעך געווען אין דערפאַרונג
אַדער פּאַנטאַזיע — צווישן וואַלד-יידן, אין לומדיש-
סוחרישן וואַלד-הויז פון זיינע עלטערן, אין די קינ-
דער-ליבעס, אין די נסיעות צום רבינס הויף, ביים
פּונאַנדערפאל פון הויף, אין די מיסטישע ליבע-אַנט-
ציקונגען פון די יינגע פרויען פון הויף, אין זייערע
בינאַכטיקע גאַטעסדינסטן צו דער פאַרהייליקטער
תאוה-אהבה. אין דעם אידיע-תאוה-שידוך מיט דער
פוילישער אינטעליגענץ, אין די יידיש-פויליש מע-
סיאַנישע עבודות אין פאַריז, און אין די שלאַכטן פון
פוילישן אויפשטאַנד פון 1863, וואו אַפּאַטאַשו, דורך
מרדכי וואַרפֿט אַ זייטיקן בליק, שענקט בלויז אַ
טיילכעלע פון זיין האַרץ און פּאַנטאַזיע-אינטערעס,
איז די געשטאַלט, דאָס געשעעניש פאַרלעבעדיקט.
אַ טיילכעלע איז גענוג פאַר אַ סוביעקטיווער באַ-
שטעטיקונג פון אַן אַביעקטיוון פּאַקט. אין מרדכיס
קינדהייט און יוגנט — אין עלטערן-הויז — אין זיינע

וואלד-ליבעט, אין זיינע וואנדערונגען ביז צום רבינס
הויף, ביז ער פארלאזט דעם הויף — אין ער אליין,
מיט אלע זיינע אפאטאשוס אנדערשקייטן — א
זשאדנער שלינגער פון לעבנס-טראפנס, א פארטיי-
עטער אין א חלום — איז מרדכי, יעדע צופעליקע
באגעגעניש זיינע, שארף געשטאלטיקט ביז צום
איינקריצן זיך אין זכרון.

און ווייל מרדכי איז דער שריפטשטעלער, איז
ער דאס רוב נישט דער הויפט-העלד, נאר דער
הויפט-צושויער, וועלכער באוועגט זיך אין א זיג-
זאגישער צייט-ליניע, אין ענלעכקייט צו אפאטאשוס
סטיל, דורך קארידארן פון סביבות, געשעענישן,
קלאסן, לענדער; אפט צווישן זיך נאר געבונדן
דורכן אויג פון הויפט-צושויער; און דאך, ווידער-
אמאל אין ענלעכקייט צו אפאטאשוס סטיל, לייגט זיך
פארט אויס פון דער צייט-באוועגונג א ברייטער
דורכויסיקער שטח, מיט הימלען און האריזאנטן —
אין גראנדיעזע סצענע, וואס אין יעדן ווינקעלע פון
דער סצענע איז לעבעדיקע באוועגונג פון פארשוי-
צען און סיטוט זיך מעשים — און דער ליינער, ער
ווערט פארטיק מיט דעם ראמאן, איז אין דער בחינה

פון איינעם, וואָס האָט דורכגערייזט אַ טעריטאָריע פון ברעג צו ברעג, און האָט באַזוכט אַלע אירע ווינקעלעך, און האָט זיך אַזוי איינגעלעבט מיט איר, אַז ער פילט זיך כמעט ווי אַן איינגעבאַרענער ביר-גער פון דער טעריטאָריע. אַזאַ לייענער וועט גערן צוגעבן די אומפאַרמיידלעכקייט דערפון, וואָס פער-ציק יאָר נאָכן שלום פון ראַמאַן האָבן יידן זיך גע-שלאָגן אויף באַריקאַדן אין לאַדזש און וואַרשע פאַר פוילנס אומאַפהענגיקייט.

אַט-וואָס פאַר אַ גוזמא עס דערלאַנגט אַ שריפט-שטעלער, ווען ער כאַפט זיך אַרויף אויף דעם כמו-טעריטאָריעלן טראַקט פון דער יידישער ליטעראַ-טור — אַ פול באַפעלקערטע מדינה, וואָס מאַכט גע-שיכטע.

אַפּאַטאַשוס „פוילישע וועלדער“ האָבן איינגע-פונדעוועט די ערשטע טעריטאָריע אין דער יידישער ליטעראַטור, וואָס נאָך איר מוסטער האָבן זיך באַלד גענומען פונדעווען נאָך אַנדערע טעריטאָריעס — שלום אַשעס „פעטערבורג“, „וואַרשע“, „תהילים-

ייד", וואס לויפן קאפיטלענווייז עטלעכע דורות צו-
ריק אין דער געשיכטע.

אשעס „תהילים-ייד", וואס שילדערט אן עפא-
כע, ווען חסידות איז נאך געווען פריש און רביים
פלעגן אויפקומען דורך זייערע אייגענע זכותן, נישט
אויפן סמך פון דינאסטישן ירושה-רעכט, דער
„תהילים-ייד" וואלט אפשר אינגאנצן נישט געשריבן
געוואָרן, ווען שלום אַש וואַלט נישט אָפּגעשטאַט אַ
באַזוך אין קאַצקער הויף פון אַפּאַטאַשוס ראַמאַן —
און געמאַכט באַקאַנטשאַפט מיט אַפּאַטאַשוס ר'
איטשען.

י. זינגערס „ברידער אשכנזי" זיינען געשריבן
געוואָרן מיט איבער אַ צענדליק יאָר שפּעטער פון
די „פוילישע וועלדער".

עס איז נישט קיין אימיטאַציע, ווייל דער כמו-
טעריטאָריעלער טראַקט איז אַ רשות הרבים — מען
מוז אויף אים גיין !

אין דעם און יענעם לאַנד פונדעווען זיך יידישע
ליטעראַטור-טעריטאָריעס, און די יידישע ליטעראַ-
טור איז אויפן וועג צו אַן אַלוועלטלעכער יידישער
טעריטאָריע, און די „פּוילישע וועלדער“ זיינען דער
ווינקלשטיין פאַר דעם פונדאַמענט.

און די באַזע פאַר דעם שטרעקן זיך צו אַל-
וועלטלעכער טעריטאָריעלקייט, איז אַמעריקע. פון
דאַנען איז געקומען דער ערשטער שטויס. דער כּמו-
טעריטאָריע-געפּיל, ווי שוין דערמאַנט, האָט זיך דאָ
אויסגעברייטערט אין פאַרנעם ביז צום פאַרגעפּיל
פון אַן אַלוועלטלעכער יידישער טעריטאָריע — שוין
דורך דעם פשוטן פיזישן פאַקט, וואָס די מדינה
אַמעריקע איז מעבר-לים, אויף יענער זייט ים זיינען
פאַרבליבן אַ גרויסע צאָל יידישע לענדער, און פון
אַלע די לענדער איז אין אַמעריקע אַ קיבוץ-גליות —
און אַט-דער פאַרגעפּיל האָט געפאַדערט און געמאַנט
אַ ווערק, וואָס זאָל אים אויספילן מיט תּוה. און
אַפאַטאַשוס „פּוילישע וועלדער“ זיינען דאָס געקומען
אין אַפענטפער אויף אַט-דער פאַדערונג און מאַנונג.

אַז אַזא ווערק פון וועלט-טעריטאָריעלן פאַר-
נעם וועט נייטיק זיין, האָט שלום עליכם שוין גע-

וואסט נאך זיין ערשטן באזוך אין אמעריקע — און די „בלאנדזשענדע שטערן“ זיינען פון אים געשריבן געווארן נאכצוקומען דעם בארוף. אבער ווי צופעליק, נישט פארווארצלט דאס גאנצע ווערק איז, אזוי צופעליק נישט פארווארצלט זיינען זיינע העלדן. זיי זיינען יידישע „וועלט-בירגער“ בלויז דורך דעם, וואס זיי זיינען יידישע אימיגראנטן, וואס האבן זיך איינגעקויפט שפסקארטעס — פאסאזשירן אויף דער יידישער וואנדער-שיף, וואס פארט פון איראפע קיין אמעריקע.

עס איז ביי אים ארויסגעקומען א מעכאנישע צונויפהעפטונג פון עפיוזאדן, נישט ווייל עס האט אים געמאנגלט אין טאלאנט, נאר ווייל ער האט פריער נישט געלייגט דעם פונדאמענט פאר דער יידישער וועלט-טעריטאריע מיט א גרינטלעכן טעריטאריע-ראמאן, וואס נעמט צונויף ארט און עפא-כע פון איין לאנד.

די יידישע אל-וועלט-טעריטאריע, ווען רעאל-זירט דורך דער ליטעראטור, וואלט אוודאי אריינגעגעבן גבורה אין דעם יידישן פארמעסט מיט דער

אמעריקאנער סביבה: מיר קומען צו דיר אמעריקע, ווי פארטרעטער פון א פאלק, וואס געדויערט דורך אלע צייטן. און במילא וואלט עס שוין גוט געטאן דער ליטעראטור אויך. נאר אפילו ווען נישט פול רעאליזירט, בלויז מיטן ערשטן שטרעק צו אלוועלט-לעכער טעריטאריע — מיט דעם פארפונדעווען אין דער ליטעראטור די טעריטאריע פון פוילן — האט זיך שוין פארמערט די גבורה פון דער ליטעראטור — טאקע אויף אמעריקע — וואס צום בולטסטן האט עס באוויזן טאקע אפאטאשו אליין אין זיין ווייטער-דיקן שאפן נאך די „פוילישע וועלדער“.

- ווען ער האט ווידער אמאל זיך אוועקגעלאזט אין אן עקספעדיציע איבער אמעריקע, האט די עקספעדיציע געגעבן רייכערע, פארשידנארטיקערע רעזולטאטן, ווי פריער. ער האט טיפער געקאנט אריינדרינגען, ברייטער ארומנעמען, ווייל א באוואנטער מיט באוואוסטזיין פון קראפט-שכר פאר א גרויסן אויפטו; ווייל אין שליחות פון א ליטעראטור, וואס האט געדעקט א טעריטאריע און פארמאגט שוין אן איינגעפונדעוועטע באלעבאטישקייט. ווייל בארייכערט מיט איבער א הונדערט נייע גע-

שטאלטן פון אלע קלאסן, קרייזן און מינים, וואָס
יעדע פון זיי איז אַ מאַס צו פאַרגלייכן, אַפצומעסטן
נייע געשטאַלטן גלייך ביי דער ערשטער באַגעגעניש
מיט זיי, צו דערקענען ענדעכקייטן און אונטער-
שידן — לויט דעם כלל, וואָס גילט פאַר דער ליטע-
ראַטור, אַזאַ שטאַף ווערט אינסטרומענט.

דורך דער איבונג אויף די „פּוילישע וועלדער“
האַט ער מער פאַרשפּיציקט זיין פאַרשערישן הויפט-
אינסטרומענט, זיין פאַלמעסנדיקן זעל-אַנצעט, וואָס
פלעגט שניידן אונטער דער הויט ביזן ביין. איצט
האַט ער גענומען שניידן ביזן מאַרד פון ביין, ביזן
נערוו, ביזן נפש. ער האָט מער נישט געדאַרפט:
צוערשט פאַראיינזייטיקן זיין בליק און זען בלויז דאָס
רוי-עלעמענטאַרע; דערנאָך אַרויפלייגן דערויף פיי-
נערן נערוון-פירוש. נאָך די „פּוילישע וועלדער“
לייענט ער לייב-און-נשמה ווי איין שריפט. האָט
זיך געשטאַרקט זיין גרונטפייאיקייט צו אַביעקטיו-
וירן סוביעקטיוויטעט. איז אים גענוג געוואָרן
איין אינטים-באַקאַנטער סימן אין אַ נייער געשטאַלט,
ער זאָל אויגנבליקלעך איינזען די ענדעכקייטן און
די אונטערשיידן צווישן איר און די אונטערשיידן

צווישן איר און א פריער פון אים אַרויסגעפירטער
געשטאַלט, וואָס דינט אים פאַר אַ מאַס. נישט
קיין סימן, אַן אַנצוהערעניש איז אים גענוג.
צווינגט ער מיט כוח פון מוח זיין סטיל אַרויסצו-
דרינגען דאָס טונקעלע אַנצוהערעניש. אַט איז אַ
מיידל אין פאַרק אויפן וועג צו „היי-סקול“ — אַ
„טאַג-דערציילונג — עפעס אומבאַשטימטעס פרי-
לינגדיקס איז דאָ אין איר וועזן — זיין סטיל האָט
עס געפאַקט און האָלט פעסט דאָס אומבאַשטימטע.
גאַר באַזונדערע בריהשקייט ווייזט אַפאַטאַשו מיט
שטומע באַשעפענישן, וואָס מען קאַן פון זיי נישט
נאַר קיין געדאַנקען, אפילו קיין ווערטער נישט
אַרויסקוועטשן. באַדינט ער זיך מיט פאַנטאַזירנדיקן
בילדער-וואַרפעניש, וואָס איז אים געבליבן בירושה
פון זיינע יוגנטעכע פאַנטאַזיע-עקספעדיציעס, און
גיט אַ פינקטלעכע באַשרייבונג פון אַ פסיכישן צו-
שטאַנד, אפילו וואו דער מענטש איז האַרט ביי דער
ערד און פסיכיש אַזוי שטום ווי די ערד.

אין „פייערדיקע צלמים“ איז דאָ אַ דינסטמיידל,
אַ נישט-דערבאַקענע שיקסע, וואָס מען קאַן גאַר
נישט חושד זיין, אַז אין איר מוח באַוועגט זיך עפעס

א שטיקל געדאנק. פלוצלונג נעמט די שיקסע באַ-
וויזן סימנים פון חכמה, אפילו פון העזה; אפילו
פון אויסגעלאַסנקייט. וואָס איז געשען? דער קו-
קלונקס קלען פון דער געגנט, מיט זייער באַלעבאַס
בראש קלייבן זיך אַנצײנדן „פּײערדיקע צלמים“, כדי
אַנצואוואַרפן אַ שרעק אויף די קאַטויליקן. און די
שיקסע האָט געהאַט אַ קאַטוילישן טאַטן. דאָס איז
די נקמה, וואָס עפנט אויף איר מוח — קנײפט אַפאַ-
טאַשו אַרויס מיט דער פּען נשמה פון אַ לייב, וואָס
איז אפילו נישט ווערט אַנצורופן צו ווערן לייב.

בדרך כלל אַבער, קאָן ער צוקומען צו פּאַזי-
ציעס, וואָס זײנען אַ מהלך ווייט פון אים, קאָן
דורכדרינגען דורך יאַרהונדערטער, דורך יאַרטויזנ-
טער, און דערטאַפן מענטשן. אַבי ער האָט אַ טראַפן
וואַרעמקייט זיי צו אַנטלייען, גיט ער צו שמעקן דעם
באַזונדערן ריח פון זייער לעבעדיקער מענטש-
קייט (די טענצערין „רייזלין“, דער אַלטער צירונג-
הענדלער יצחק סחורה אין „פונדקא רטיבתא“).

אין רעזולטאַט פון דעם אַלעמען איז זײן דער-
ציילונג נאָך די „פוילישע וועלדער“ געוואָרן אַן

אויסגעשפרייטע נעץ פאר א מענטשן-פאנג-האט
ער זיך ארויסגעלאזט אין ווייטערע פארשונג-עקס-
פעדיציעס — דאס מאל בפירוש מיט דער כוונה
„אויסצוזען דאס לאנד“ פאר אן אמעריקאנער טע-
ריטאריע-ראמאן. „עדע פון אים געפונענע סיטו-
אציע אדער כאראקטער זיינען פינף-זעקס מאל פון
אים וואריאירט געווארן אין דערציילונג-פארם, כדי
זיי זאלן ראוי ווערן צו פארנעמען א פלאץ אין טע-
ריטאריע-ראמאן.

האט ער אויסגעמאסטן דאס יידישע לעבן אין
אמעריקע, אין דער לענג און אין דער ברייט, און ער
האט דא נאך אמאל אנטדעקט זיינע וואלד-יידן —
אין אלע זייערע אמעריקאנישע פארוואנדלונגען —
סיי אין שטאט און סיי אין דארף.

אין שטאט, וואו זיי ארבעטן זיך ארויף צו פאר-
כאפן אין זייערע הענט גאנצע אינדוסטריעס, גע-
שטיצט אויף מיטגעבראכטן ברוטאלן כוח און גלייכ-
צייטיק אונטערגעיאגט פון דעם חלום, וואס טראגט
זיך איבער די אמעריקאנער גאסן — צו ווערן תקיף,
האר, צאר, וואס אַרודעוועט מיט מיליאָנען — און
ער האט אויסגעפארשט דערביי די „כשר-טשיקן“

ביזנעס", וואָס איז נאָך כאַראַקטעריסטיש-ייִדישער, ווי די קלאַוק-אינדוסטריע, אַ גאַנצע „ייִדישע מלוכה", מיט אייגענע געזעצן און אייגענער פּאָליציי.

אין דאָרף, וואו זיינע וואַלד-מענטשן ווערן פאַר-מערס — אַ גאַנצע גאַלעריע פון ייִדישע פאַרמערס האָט ער אויפגעשטעלט — נאַיווע, פשוטע, תּמּוּם, אַבער פאַרפאַנצערטע מיט אמעריקאַנישער האַרט-קייט, כיטרעקייט, געלוסטיקייט—וואָס מעג אַלץ, אויב מען קאָן נאָר, און דאָך פאַרהאַלטענע אינמיטן גלוסטן דורך דער ייִדישער שאלה: צי מעג מען עסן טריפה, אויב מען כשריט'עס? — און האָט ביי דער געלעגנהייט אַנטדעקט אַ נייע אַלטע אומה: די קעטסקיל-יענקיס.

און גלייכצייטיק מיט די ייִדישע פאַרמערס — אַ פאַר צענדליק אמעריקאַנישע: איירישע, שאַט-לענדישע, נעגערישע, דייטשישע, פּוילישע, איטאַלע-נישע, און זיכער האָט זיך נישט באַהאַלטן פון זיין אויג דער פּיל-פעלקערלעכער שמעלץ-טאַפּ, וואָס שמעלצט איבער, פּריער פון אַלץ, די פּרוי. און ראַסנקאַמף. און קלאַסנקאַמף. און די ספרדים.

און ער האָט נאַכגעפּאָלגט, נישט-אַפּלאַזנדיק זיין אויג פון זיי, זיינע היימישע קונצנמאַכערס. זיי האָבן דאָ אַ שלעכטע מערכה: זיי זיינען שליממזל-דיקע קינסטלער. און זיינע היימישע קונצנמאַכע-רינס, וואָס האָבן דאָ אַ בעסערע מערכה: איינע פון זיי האָט איר ליבעלוסט דערהויבן צו קונסט-גענוס, און ווי קינסטלער זייערע ווערק, פאַרקויפט זי עס פאַר געלט; און זי האָט זוכה געווען צו אַ ראַלע אין געפלאַנעוועטן טעריטאָריע-ראַמאַן, וואָס אויף איר נאָמען וועט ער טאַקע הייסן: — „די טענצעריין“.

און ער האָט נאַכגעפּאָלגט דעם גורל פון זיינע היימישע רבנים און רביים אין גלות-אַמעריקע: האָט ער אַזעלכע, וואָס האָבן גלייך אויסגעביטן זייער תּוֹרה אויף אַמעריקאַניש קליין-גרויס-געלט. און אַזעלכע, וואָס אַמפּערן זיך און ראַנגלען זיך ביז זיי קייקלען זיך אַראָפּ צו פּראַוון וואַרשעווער חסידות „פּאַ-אַמעריקאַנסקו“.

און דאָ האָט ער געמאַכט אַן ערשט-קלאַסיקע אַנטדעקונג: אין זיין אומדערמידלעכער זוכעניש נאָכן עכטן ייִדישן טיפּ, נישט פון דער אַלטער היים

איבערגעפלאַנצטן, נאָר דאָ, אין אַמעריקע באַשאַ-
פענעם — האָט ער דאָ אויסגעפונען דעם אַמאָליקן
אַריגינעלן רבין, ווען רביים פלעגן אויפשטיין אין
זייער אייגענעם זכות; אין קאַמבינאַציע מיט דעם
וואַלד-יידן האָט ער אים געפונען. ווי אַ וואַלד-
צדיק האָט ער זיך אים אַנטפלעקט, נאָך איידער
עמיצער האָט חושד געווען, אַז אַזאַ מענטש איז דאָ,
נאָך איידער די יידישע פרעסע האָט געמאַכט סענ-
סאַציע מיט אים. דאָס איז ער, האָט אָפּאַטאַשו זיך
געזאָגט, דער געזוכטער הויפט-העלד פאַרן אַמערי-
קאַנער טעריטאָריע-ראַמאַן. בפירוש גייט דער
וואַלד-צדיק אויף פאַרמעסט מיט אַמעריקע, נישט
בלויז די יידישע אַמעריקע, נאָר גאַנץ אַמעריקע
איינצונעמען פאַרן יידישן גאַט, פאַר אַ גרויסן יידישן
וואונדער. ער האָט בפירוש אַ נייעם טייטש אויף
גאַטס מעשים און אויף זיין כוונה מיט אַמעריקע.
און ער האָט אַ נייע עבירה, אין וועלכער די אַמערי-
קאַנער-יידן-און-גוים זיינען גלייך שולדיק: אָפקו-
מען מיט לייכטינקן, מציאה-כאַפּעריי הייסט די
עבירה. און ער האָט אַ נייע מצווה: אַ פאַראייני-
פאַכטן מענטש-קרובן; דעם מענטשלעכן קרבן —
מענטש-דינסט ביז מסירת-נפש, מיט מעשים מכל

יום. און ער רופט אין אַ נייער שול: אין וואַלד אַרײַן, אין פליטה פון די טומעלדיקע אַמעריקאַנער כרכין. און אַנגעלאָדן איז ער מיט אַלױעלטלעכן ײִדישן באַװאוסטײַן; ער האָט מערערע מאָל דורכ־גערייזט אַלע ײִדישע לענדער — ביז ער האָט סוף כל סוף זיך אָפגעשטעלט אויף אַמעריקע — דאָס איינציקע לאַנד, װאָס איז ראוי. און עס שמעקט פון אים מיט גאַר אַ סך עכטער אַנקעל־סעמישער גראַב־לעכער פּיאַנערישקייט, װאָס נעמט דאָס שװערסטע מיט גרינגען שװאונג, און װאָס ער דעררעדט נישט, נאָר סיבעט זיך אַרויסצוזאָגן: ער גלייבט באמונה שלמה, אַז די גאולה װעט קומען פון אַמעריקע.

ער ענדיקט אין טראַגישן אומזין: עס איז נישטאָ קיין פליטה פון די אַמעריקאַנישע כרכין. דער כרך ניו־יאָרק יאָגט אים אָן אין זיין װאַלד־באַ־העלטעניש אין ניו־דזשווייז; ער שיקט אָן אויף אים דעם ביזנעס־שד, װעלכער רינגלט אים אַרום מיט דעלענסי־סטריט־יאָריד און טרייבט אים אַרונטער אונטער די רעדער פון כרכישן מלאך המות — אַ לאַקאַמאַטיוו, װאָס פליט פון ניו־יאָרק דורכן חושך מיט זיינע פייערדיקע גלאַצערס...

זיכער איז דורכן וואלד-צדיק געבראכט געווארן
צו באוואוסטיין דער האלב-באוואוסטיניקער דראנג
פון עלטערן אימיגראנטן-דור איינצונעמען דאס
לאנד — צו אקטיוויזירן די יידישע ראַלע אין אַמע-
ריקע — אַ פאַרזוך מיט אַלע מאַדישע מיטלען. ווי
רעפּאָרמירט, ווי אַמעריקאַניזירט דער וואַלד-צדיק
זאָל נישט זיין, רעדט ער אַלט-מאַדישע נשמה-
שפּראַך. מיט שם המפורשן וועט מען די אַמעריקאַ-
נער כּר-ציוויליזאַציע נישט בייקומען. פון כּר
וועט קומען דער מעטאָד, וואָס וועט אים באַצווּנגען,
אַ יינגערער דור דאַרף זיך מעלדן צום אויסלייז-
דינסט. און אַפּאַטאַשו האָט געפונען אַ יוגנט-נשמה,
וואָס איז גרייט. דאָס איז פּנחס, דער זון פון וואַלד-
צדיק. מיט סמיכה אויף רבנות, איז ער אַנגעשטעקט
געוואָרן מיט סאַציאַליזם. און דאָ ווערט ער פאַר-
כאַפט פון פּאַטערס פאַרמעסטן זיך מיט גאולה אויף
אַמעריקע. עס איז קלאַר, אַז ער דאַרף ירשהנען די
אונטערנעמונג פון זיין פּאַטער. איז ער טאַקע דער
באַרופּענער? פּרעגט דער לייענער, און אַפּאַטאַשו
לאַזט אים בלויז טרעפן. דערווייל דאַרף פּנחס נאָך
געפרואווט ווערן מיט דער פּרוי, וועלכע איז דאָ
אַ קינסטלערין אין פּרוי — זיין. דאָס איז די פאַר-

וואנדלטע היימישע קונצנמאכערין, וואָס דאָ איז זי
 די „טענצערין“. פנחס דאַרף נאָך באַווייזן, וואָס
 איז אים טייערער — צי דאָס גליק, וואָס ער קאָן
 נעמען, צי דאָס גליק, וואָס ער קאָן געבן.
 פנחס, דער זון פון וואַלד-צדיק, איז אין פראַ-
 יעקט אַ סך מער פון זיין פאָטער: אי ער איז באַ-
 רוישט פון טעם פון אַלטן ייִדישן גלויבנס-וויין, אי
 ער קוויקט זיך מיט דעם פאַרגעשמאַק פון דעם גרויסן
 נצחון, וואָס יוגנט חלומט פאַר דעם האַרעפאַשנעם
 מענטשן. און ער איז גערעכטער פון זיין פאָטער:
 נישט ווי אַ פרוש אין וואַלד — פליטה מאַכן און פון
 דאַרטן שיקן קללות אויפן כרך — נאָר אינמיטן כרך
 זיך שטעלן און די געוואַלט-כוחות, וואָס דער כרך
 אליין האָט אַרויסגערופן, איינשפאַנען פאַר מלחמה
 מיטן כרכ'ס רשעות. דאָך, וויל אַפאַטאַשו נישט ענט-
 פערן צי פנחס איז דער באַרופענער. אין דערזעל-
 ביקער צייט און אויפן זעלביקן אַרט, וואו דער פאָ-
 טער פאַלט אונטער די רעדער פון לאַקאַמאַטיוו,
 פאַלט דער זון אין די אַרעמס פון דער כישופדיקער
 פרוי — און דאָ ווערט דער ראַמאַן איבערגעריסן.
 און דער אויפטו פון ראַמאַן איז נישט קיין קליי-
 גער. דער פאַקטישער מאַטעריאַל איז צונויפגע-

זאמלט צו פראקלאמירן לכל-הפחות ניו-יאָרק פאר אַ יידישער טעריטאָריע. און נישט קיין אנדערער ווי אַפּאַטאַשו האָט עס געטאָן. דער אינסטינקט פון „טעריטאָריאַליסט“, דעם ערשטן טעריטאָריאַליסט אין דער יידישער ליטעראַטור — איז נאָך וואָך אין אים.

אַבער דער עיקר-אויפטו פון ראַמאַן איז דער וואַלד-צדיק. אים האָט אַפּאַטאַשו אויסגעחלומט ביזן סוף — וויפל עס האָט זיך געלאָזט מיט אַ פאַרשטיי-ער פון עלטערן דור. אפשר דערפאַר, ווייל ער איז אַ גילגול פון ר' איטשען. — אין זכות פון וואַלד-צדיק האָט דער ראַמאַן, וואָס האָט זיך אַנגעהויבן גאַנץ נאַרמאַל, רעאַליסטיש, פון דער פאַקטישער יידישער טעריטאָריע של מטה אין ניו-יאָרק — פּלוצ-לונג זיך אַ הייב געטאָן, אפשר אומבאַמערקט פאַרן לייענער, צו דער טעריטאָריע של מעלה, אַריינכאַפּן-דיק איר הויפט-סימן: די אַלוועלטלעכע יידישע שלי-חות. דער וואַלד-צדיק איז בפירוש אַ משולח של מעלה. — דערין איז אַפּאַטאַשו נישט איינער. די יידישע ליטעראַטור אין אַמעריקע, דערהויפט די פאַ-עזיע, נעמט זיך אָן מיט אַלץ מער סימנים פון דער

טעריטאָריע של מעלה. זי גייט דעם טראַקט פון
„כמו-טעריטאָריע“; „במקום רעליגיע“, און נאָך וויי-
טער: צום קינסטלערישן עקויוואַלענט פון רעלי-
גיע — דווקא אין אַמעריקע, וואו די כנסת-ישראל
איז נאָך אַלץ נישט בנמצא. פון וואַנען נעמט זיך
דאָס? — גאַנץ פשוט:

איבערנעמענדיק דעם מאַנדאַט צו אַרגאַניזירן
דעם זעלבסט-באַוואוסטזיין פון קיבוץ, איז די ליטע-
ראַטור — דאָס מיינט דער שריפטשטעלער, וואָס
טראַגט אחריות פאַר דער ליטעראַטור, דער, וואָס
גייט דעם גרויסן טראַקט, נישט דער פוסגייער אויף
דער ליטעראַטור-גאַס — איז די ליטעראַטור גאַר
גיך דורכגענומען געוואָרן מיט פאַרגעפיל פון אומ-
זיכערקייט. עס האָט זיך דערטראַגן צו אַם דער
ריח פון פרייען אונטערגאַנג, — דהיינו, אַז אַט-דער
מאַטעריעל-זיכערער-קיבוץ וועט גייסטיק זיך אויס-
גליטשן — זיך אַוועקרוקן אויסער דעם גבול פון
יידיש דורך דער מעכטיקער איינשלינגנדיקער קראַפט
פון אַמעריקאַנער עקאָנאָמיק. דער דעק וועט
אַרויספאַלן אונטער דער יידישער ליטעראַטור. איז
עס געווען אַ זיכערקייט מיט אַ פראַספעקט פון סכנה.

אַ זיכערקייט אויף משקולת. האָט זי צוליב זעלבסט-
אינטערעס, דורך דעם זעלבסט-דערהאַלטונג-אינס-
טינקט פון דעם שריפטשטעלער, גענומען באַצייטנס
זיך באַוואַרענען. האָט זי גענומען אינערלעך זיך
מאַביליזירן, כדי צו קענען בלייבן הענגען אין דער
לופט — מיט כוח גענוג צו קאַנען טראַגן דעם קיבוץ
אַנגעהאַנגען אויף זיך.

אַזוי, אַז דורך דעם וואַלד-צדיק האָט אַפּאַטאַשו
נאָך אַמאָל באַשטעטיקט, אַז ער גייט דעם גרויסן
טראַקט. דאָס קאווירט, אַז ער וועט זיך שוין נישט
אַפּשטעלן, און ווירקלעך, ס'צייכנט זיך ביי אים אַ ניי-
ער גאַנג. — אפשר טאַקע אין דער ריכטונג פון טע-
ריטאַריעלער אַלוועלטעכקייט — צו אַ ראַמאַן, וואָס
זאָל אַרומנעמען אַלע יידישע וועלט-טיילן; כדי דער-
נאָך פון דער יידישער אַלוועלט-פּאַזיציע אָנהייבן אַ
נייע אַפענסיווע אויף אַמעריקע.

איך נעם עס דערפון, וואָס ער מאַכט לעצטנס
אַלץ טיפּערע עקספּעדיציעס אין געשיכטע — צום
מיטלאַלטער; צום פאַרצייטן — „אַ טאַג אין רעגנס-
בורג“, „רי עקיבא“. דאָס זוכט ער מסתמא ערגעץ
אַ געשיכטלעכן ווינקל פאַר אַ באַהעלטעניש, וואו צו
פאַרחלומען אַפּאַטאַשון פונדאַסניי, און פון וואַנען
אַנצונעמען זיך מיט נייער שטויס-קראַפט פאַרן
היינט.

1942

צייכענונג פון ה. גליצענשטיין

וועגן אלע ענינים אין שייכות עסיי-ביבליאטעק
שרייבט אויף דעם פאלגנדיקן אדרעס :

GERSHON POMERANTZ
672 Spadina Avenue
TORONTO (4), CANADA

B. RIVKIN
Joseph Opatashu
ESSAY

צוויי און זיבעציק זייטן
Seventy-two Pages

Published by
GERSHON POMERANTZ
January, 1948

Printed in Canada by The

Pomer
Publishing & Printing Co.

GERSHON POMERANTZ, Proprietor
206 Spadina Avenue, Toronto 2B, Ontario

36

געדרוקט אין דער
פאמער פאבלישינג און פרינטינג קא.
נישון פאמערמאניק, איינגנטימער
206 ספעדיינג עוועניו * טאראנטע, קאנאדע

5 1/2 x 80